

A Sir Hasirim apológiája egy modern olasz imakönyvben

Budai Miklós, MA

A *Síyakh Yitzkhák* című kétnyelvű, héber-olasz imakönyv a milánói lubavicsi közösséghez köthető Shlomo Bekhor rabbi gondozásában látott napvilágot¹. A nuszach Árit követi, ami lényegében a szefárd rítusnak egy, a nagy cfáti misztikus, Ari (Jitchák ben Luria, 1534-1572) követői által kabalista szövegekkel gazdagított változata, amelyet a lubavicsi mozgalom világszerte terjeszt, sokszor a helyi hagyományokat féltő askenázi rabbik rosszállása közepette. Az olasz zsidóság eredetét tekintve igen nagy változatosságot mutat: római korra visszanyúló itáliai, szicíliai, többféle szefárd (kasztíliai, katalán), askenázi, közel-keleti és a legújabb időkben beáramlott líbiai eredetű zsidók olvasztótégelye lett a századok során Itália. E közösségek hosszú időn át megőrizték eltérő imarendjeiket. A sokszínűség idővel elsorvadt, vagy legalábbis mérséklődött, de részben még ma is él, és minden bizonnyal jobban képes befogadni a nuszach szfaradon alapuló nuszach Arit. A szóban forgó imakönyv bizonyos sajátosságai arra utalnak, hogy (egyik) célcsoportja a hagyományos imádkozásban járatlan, többé kevésbé asszimilált zsidóké. Ilyen sajátosság nem csak a korszerű olasz fordítás jelenléte, hanem a kötet végén található transliterációk, a héber szavakat, vallási kifejezéseket magyarázó szöveget, a kötet elején a héber olvasás szabályait ismertető fejezet az olvasás elsajátítását segítő gyakorlatokkal, magában a héber szövegben pedig az olvasást könnyítő tipográfiai megoldások alkalmazása (néma és hangzó svák, kámác kátánok megkülönböztetése). Ugyanakkor, amint azt a gazdag jegyzetapparátus tartalma is nyilvánvalóvá teszi, a *Síyakh Yitzhák* a legszigorúbb ortodox szellemű vallásgyakorlatot kívánja szolgálni.

Hogyan jelenik meg ebben a közegben a Sir hasirim? Maga a tény, hogy az Énekek éneke a szombatfogadó rituálé előjátékként szerepel az imarendben, az olasz rítustól ugyan idegen, de megfelel a több olaszországi közösségben is követett szefárd gyakorlatnak. Sokkal érdekesebb, hogy hogyan magyarázza a *Síyakh Yitzhák* mint ortodox szellemű, ugyanakkor modern, jegyzetekkel ellátott, reflektált imakönyv az Énekek énekének mint első olvasatban szerelmi költeménynek a szent iratok közé és a liturgiába való bekerülését.

1 *Síyakh Yitzkhák*, MAMASH, Milano, 2005.

A Sir Hasirim apológiája egy modern olasz imakönyvben

Budai Miklós, MA

A fejezet előtt álló apologetikus bevezető természetesen idézi a Talmudból rabbi Akivát, aki egyenesen a legszentebb iratnak nevezte a Sir hasirimet,² valamint egy midrási hagyományt, mely szerint az Énekek énekét (miként a másik két neki tulajdonított bibliai könyvet is) Salamon a „Szent Lélek”-től ihletetten költötte, amikor bevitte a frigládát a Szentélybe, amelyet betöltött a Sechina. Mindazonáltal tényként kezeli Salamon szerzőségét. Az igen szofisztikát apologetikus bevezető azonban látszólag nem is veti fel a kérdést, amennyiben nem azt kérdezi, mitől szent az erotikus költemény, hanem épp fordítva, azt kérdezi, hogy vélelmezett szerzője, Salamon király miért ily félreérthető módon, erotikus költeményként fogalmazta meg mondanivalóját az Örökkévaló és Izrael kapcsolatáról. Erre a szónoki kérdésre a Ben Is Cháj³ gondolataival válaszol: Salamon azért választotta a szerelmi nyelvezetet, mert tudta, ezzel felkelti mindenki érdeklődését, különösen a nemzsidóké, akikhez így eljut az Örökkévaló üzenete, és megértik hogy Isten soha nem hagyja el szeretett népét, Izraelt. A Ben Is Cháj gondolatmenetének némileg ellentmondani látszik, hogy a Sýakh Yitzhák szerkesztői nem bízzák a véletlenre (az olvasóra) az Énekek éneke értelmezését, és soronként jegyzetelik tovább az egész költeményt. Természetesen az erotikus képeket itt is az Örökkévaló és Izrael kapcsolatára értelmező, allegorikus interpretációról van szó, melyek gyakran támaszkodnak RASI kommentárjára.⁴

A Sýakh Yitzhák Sir hasirim-apológiájának legszembeötlőbb momentuma azonban nem az imakönyv egyéb részeihez képest itt igen bőségesre duzzasztott jegyzetapparátus, hanem az, hogy az olasz fordítás igen merészen kiegészíti, értelmezi a tanachi szöveget. (Az egyébként ügyesen és koherensen egybekomponált szövegben félkövér szövegkiemelés különbözteti meg a szöveghű elemeket, szavakat, félmondatokat a kiegészítésektől.) Ez igen szembeötlő a fordításokban egybeült a pontosságra maximálisan törekvő imakönyvben.

2 Misna Jádájim 3, 5. Érdemes megjegyezni ezzel a híres talmudi hellyel kapcsolatban, hogy – amint arra John Barton angol teológus, bibliakutató rámutat – a rabbinikus vita, amelyben rabbi Akiba állítása elhangzik, valójában nem a Sir hasirim és a többi ott említett könyv kánoniságáról szól, és a Sir hasirim erotikus tartalma mint probléma sehol sem kerül szóba a Talmudban. (Barton, John: *The Canonicity of the Song of Songs*. In: *Perspectives on the Song of Songs*. Ed. Anselm C. Hagedorn, Berlin, 2005.)

3 Jozsef Chájim (1832-1909), iraki rabbi, nagy tekintélyű halachista és kabalista.

4 Figyelemre méltó, hogy RASI, aki Biblia-kommentárjaiban általában a szöveg psát szintű, elsődleges jelentését igyekszik megvilágítani, a Sir hasirim esetében rögtön az első sor alapján lándzsát tör a közvetlen salamoni szerzőség és az allegorikus olvasat mellett, és azt viszi tovább. Annál is érdekesebb, mert a középkorból és feltehetően épp épp RASI környezetéből is maradtak fenn olyan értelmezések, amelyek elvetették a Sir hasirim közvetlen salamoni szerzőségét, a szöveg eredendően allegorikus szándékát és azt a feltételezést, miszerint az allegorikus értelmezés okán kerülhetett be a kánonba. Ezzel kapcsolatban lásd Alster, Baruch: *Northern French Exegesis on the Song of Songs*. – a Bar Ilan Egyetemen készült dolgozat elérhető a <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/eng/aharey/855Als.doc> helyen.

A Sir Hasirim apológiája egy modern olasz imakönyvben

Budai Miklós, MA

A szokatlan eljárás többféleképp is magyarázható, de mindegyik magyarázat érdekes fényt vet a szidur szerkesztőinek gondolkodására. Az egyik magyarázat lehet, hogy a szidur szerkesztői – paradox módon – a szent szöveg integritását tartották szem előtt, amikor drasztikusan átírták az olasz fordítást, csak épp másban látják a szöveg integritását a héber eredeti és az – esetünkben olasz – fordítás vonatkozásában. A héberben a kanonizált szöveg maga sérthetetlen. A szent nyelven íródott, az Örökkévaló által inspirált szavak tartalmazzák az isteni üzenet teljességét, még ha számunkra rejtve is maradnak e teljesség bizonyos elemei, rétegei. Ezért a legjobb magyarázó szándékkal is tilos volna változtatni rajta. Ezzel szemben a fordítás eredendően nélkülözi a héber tartalmi teljességét és az azzal szorosan összefüggő szentséget, pusztán eszköz lehet arra, hogy jól-rosszul közvetítse az isteni üzenet lényegét, miközben bizonyos rétegeit képtelen közvetíteni, szükségszerűen el is leplezi. Márpedig ha az üzenet lényege a szent allegória, a fordításban megengedhető, mi több: szükséges ennek érvényt szerezni, még ha ez a szöveghűség rovására megy is.

Nem feltétlenül mond ellent ennek a magyarázatnak egy másik, prózaibb és talán valószerűbb. Eszerint az imakönyv szerkesztői azért dönthettek az olasz fordítás drasztikus átfogalmazása mellett, mert maguk is érzékelték, hogy héberül nem jól tudó, nem zárt ortodox közegben szocializálódott, az imakönyvet nem egy reflektálatlan imádkozási gyakorlatban használó, hanem nagyon is reflektálva olvasó felhasználóktól igen messze áll a szöveg allegorikus értelmezése, ezért a „félrevezető” szó szerinti, erotikus olvasat kiiktatása végett érezték szükségesnek már magában a főszövegben megjeleníteni a „helyes”, azaz allegorikus olvasatot.

Úgy tűnik tehát, a modern olasz imakönyv lapjain burkoltan a mai napig folytatódik a Sir hasirim jellege körüli évezredes polémia.

A Sir Hasirim apológiája egy modern olasz imakönyvben

Budai Miklós, MA

Budai Miklós jelenleg az OR-ZSE Liturgia szak végzős hallgatója, a *Szim Salom Progresszív Zsidó Hitközség* kántora. 2000-ben az ELTE bölcsészkarán olasz nyelv és irodalomból szerzett diplomát, fő érdeklődési területei közé tartozik a régi olasz irodalom, azon belül elsősorban a lírai költészet, a humanizmus és a reneszánsz kultúrája, valamint zene és vers kapcsolata a XVI-XVII. században. A judaisztikai területen főként a liturgiátörténet, a zsidó ima spirituális lehetőségei, valamint az itáliai zsidóság történetének egyes részterületei foglalkoztatják. Zenészként reneszánsz és barokk repertoár mellett együttesével, a Los Bilbilicos-szal szefárd népzene is játszik és énekel, és ehhez kapcsolódóan foglalkozik a szefárd zsidóság kultúrájával.

Útmutatás azok számára, akik a cikket idézni kívánják:

BUDAI Miklós 2014 A Sir Hasirim apológiája egy modern olasz imakönyvben. *Yerusha. Zsidóság és kulturális antropológia. Online folyóirat. 2014/1.*

url: <http://www.yerushaonline.com/?v=ad28a1b7>